

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 100th Anniversary of the Republic Special Issue, October 2023
www.historystudies.net

TÜRK SİYASETİNDE YENİ BİR PROPAGANDA ARACI: 1970'Lİ YILLARDA TELEVİZYONUN POLİTİZASYONU

**A New Instrument of Propaganda in Turkish Policy: The Politicisation of
Television in the 1970s**

Arş. Gör. Dr. Bahar İzmir

Ankara Üniversitesi
bizmir@ankara.edu.tr

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 29.08.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 03.10.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1352087

Atıf – Citation:

Bahar İzmir, "Türk Siyasetinde Yeni Bir Propaganda Aracı: 1970'li Yıllarda Televizyonun Politizasyonu", *History Studies*, 15/Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s.217-235.

TÜRK SİYASETİNDE YENİ BİR PROPAGANDA ARACI: 1970'Lİ YILLARDA TELEVİZYONUN POLİTİZASYONU

**A NEW INSTRUMENT OF PROPAGANDA IN TURKISH POLICY: THE POLITICISATION
OF TELEVISION IN THE 1970S**

Bahar İzmir*

Öz

Türkiye'de televizyon yayıncılığı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT) 31 Ocak 1968 tarihinde Ankara'da gerçekleştirdiği deneme yayınıyla resmen başladı. 2 Ağustos 1974 tarihinden itibaren, TRT sürekli olarak Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili haber ve belgesellere yer verdi, bu sayede televizyon Türkiye açısından milli olarak kabul edilen bir konuyu tüm Türkiye'ye ve dünyaya duyurarak rüşünü ispatlamış oldu. Aynı şekilde, 1970'li yıllar, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in neredeyse her gece televizyon aracılığıyla halka hitap edip bir platforma dönüştü. Böylece, 1970'li yıllarda televizyonun politizasyonu süreci de başladı. 1970'li yıllar boyunca, televizyon bir propaganda aracı olarak nasıl kullanıldı? Televizyonun propaganda aracı olarak kullanılmasının yasal zemini nasıl oluştu? Bu makale, söz konusu sorulara cevaplar aramayı ve bundan hareketle Türk siyasi hayatına dair sonuçlar çıkarmayı hedeflemektedir. Makale, TRT İzle Platformu, dönemin süreli yayınları ve arşiv belgeleri ışığında televizyonun propaganda işlevi ve bunun yasal çerçevesini analitik bir şekilde değerlendirilmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özerklik, Propaganda, Televizyon, TRT

Abstract

Television broadcasting in Turkey officially began with a test broadcast by the Turkish Radio and Television Corporation (TRT) in Ankara on January 31, 1968. As television proved itself in many fields, its impact on the masses was also recognized. The 1971 Memorandum, which abolished TRT's autonomy as the initial order, proved that the political power of television was being recognized. From August 2, 1974 onwards, TRT continuously aired news and documentaries on the Cyprus Peace Operation, thus proving that television had proved its mettle by announcing an issue that was considered national for Turkey to the whole of Turkey and the world. Similarly, the 1970s became a platform for Süleyman Demirel and Bülent Ecevit to address the public almost every night through television. Thus, the politicization of television began in the 1970s. This paper questions how television was used as a propaganda tool during the 1970s, and aims to draw conclusions about Turkish political life. The article aims to evaluate the propaganda function of television and its legal framework in the light of the TRT Archive, periodicals of the period and archival documents.

Keywords: özerklik, propaganda, televizyon, TRT

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE
bizmir@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-6752-0786

Giriş

Propaganda, Türkçe sözlükte “bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma” şeklinde tanımlanır.¹ Kavramsal olarak da daha önceden tespit edilen bir gayeye uygun şekilde kitlelerin duyu ve düşüncelerini yönlendirmek demektir. Pratikte ise propaganda, belirli bir görüşü, düşünceyi veya ideolojiyi etkilemek, manipüle etmek veya yaymak amacıyla bilinçli bir şekilde tasarlanmış iletişim yöntemleri ve araçlarının kullanılmasıdır.²

Kitle iletişim araçları propaganda özelliği nedeniyle otoriter, totaliter ve demokratik rejimlerin her birinde siyaset kurumu için vazgeçilmezdir. Söz konusu araçlar, totaliter rejimlerde egemen ideolojilerin pekiştirilmesine; demokratik ülkelerde ise sistemin rahat işlemesine, güçlenmesine, halkın özgürce ve bilinçli olarak yönetime katılmasına katkı sunma gibi bir görevi yerine getirmektedir. Diğer taraftan kitle iletişim araçları bazen de siyasî çeşitliliği kısıtlayan otoriter yönetimlerde, sadece bir siyasî partinin yayın organı gibi hareket eden bir hale bürünür. Bu nedenle de büyük bir tartışma konusu haline gelir.³

Kitle iletişim araçları yaygın olarak kullanılmaya başladıkları dönemden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan süreçte iktidarlar ya da siyasî aktörler tarafından zaman zaman propaganda aracı olarak kullanıldı, bu vesileyle de onların siyasî egemenliklerinin pekiştirilmesine katkı sağladı. Özellikle de demokratik olmayan iktidarlar kitle iletişim araçlarını daha fazla insana ulaşabilmenin bir enstrümanı olarak görmeye başladı. Bu doğrultuda siyaset kurumunu ve toplumu etkilemeye başlayan yayıncılığın giderek artan önemi ulus devletleri bu alanı kontrol altına almaya sevk etti.

Kitle iletişim araçlarının propaganda işlevi, radyo teknolojisinin yaygınlaşmasının ardından, özellikle televizyonun gelişimine kadar olan dönemde, etkin bir şekilde işlerlik kazandı. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başından itibaren tüm dünyada derin etkilere sahip olan radyo, 1940-1946 yılları arasında bilhassa II. Dünya Savaşı Dönemi'nde, etkili bir propaganda aracı ve dolayısıyla da savaşın güçlü bir enstrümanı olarak işlev gördü. Radyo yayınları, savaşın gereksinimlerine göre içeriklendirildi.⁴

Televizyonun icadı ve evrimi, radyonun gelişimi ile paralel bir seyir izledi. 1930'larla birlikte televizyon kurumsallaşma sürecine girdi ve ilk program planları ve denemeleri yapılmaya başlandı. Bahsedilen süreçte televizyona karşı kamusal bir ilgi de oluşmaya başladı. 1930'ların ilk yarısına kadar radyo yayıncılığı alanında kurumsallaşmasını tamamlayan ve alanın önemli aktörleri haline gelen National Broadcasting Company (NBC), Columbia Broadcasting System (CBS) ve British Broadcasting Corporation (BBC) gibi kurumlar, aynı zamanda, televizyon yayıncılığının da öncüleri oldu.⁵

1950'ler televizyonun hem bir kitle iletişim aracı olarak ortaya çıkışına, hem de hızla yayılışına tanıklık etti. Bu yıllarda, televizyonun gelişip dünyaya yayılmasına, BBC ve NBC gibi radyo konusunda uzmanlaşmış kurumlar öncülük etti. 1960'lar televizyonun teknik ve programcılık açısından hızla geliştiği, tüm dünyaya yayıldığı ve daha profesyonel bir yapıya

¹ <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>

² Burcu Macit, Neslihan Altuncuoğlu, “Bir Siyasi Propaganda Aracı: Radyo (1950-1960)”, *JSHSR*, 10 (96), 1266-1281. Ayrıca bakınız: Bernays, L. Edward, *Propaganda*, Horace Liveright, New York, 1928; Jowett, Garth S ve O'donnel, Victoria, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, USA, 2012.

³ Yusuf Devran, *Siyasi İktidar-TRT İlişkisinin Dünü*, Başlık Yayınları, İstanbul, 2011, s. 9.

⁴ Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.229.

⁵ Süleyman İlaslan, “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu Üzerine Temel Tartışmalar: Kalkınma, Eğitim ve Milli Güvenlik”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 69, No. 3, 2014, ss. 481-510, s.483-484; Ömer Serim, *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2007.

kavuştuğu dönem oldu. Bu anlamda, Curran ve Seaton'un deyiimiyle, 1960'lı yıllarda televizyon "rüşünü ispatlamıştı."⁶

Televizyon, dünyada yaygınlaşmaya başladıktan sonra 1950'lerden itibaren bir siyaset aracı olarak hizmet etti. Böylece, televizyon önemli bir siyasî güç haline geldi ve televizyonun kültürel egemenliği başladı. 1963 yılında John F. Kennedy'nin öldürülmesi ve bunun televizyondan naklen verilmesi, televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak toplumsal rolünü açıkça ortaya koydu.⁷

Türkiye'de ise televizyonun propaganda amacıyla kullanılmasının yasal zemini, 1970'li yıllarda yapılan düzenlemelerle gerçekleşti. Siyasî partilerin televizyonda siyasî propaganda yapmalarını sağlayan kanun tasarısı TBMM'de 04.07.1975 tarihinde kabul edildi. Yine, 1977 yılında ise siyasî partilerin seçim konuşmalarının televizyondan verilmesi kararı alındı ve seçim sonuçlarını televizyondan vermek için on sekiz ilde seçim bürosu kuruldu.⁸ Fakat, bu tarihe kadar, televizyonun ne denli etkili bir propaganda aracı olabileceği anlaşılmış, 1970'li yılların başından itibaren televizyon siyasetle iç içe geçmişti.⁹

Bu doğrultuda makale, 1970'li yıllar boyunca siyasî alanda televizyonun nasıl radyonun yerini almaya başladığını ve özellikle de bir siyasî propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığının izini sürmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, televizyon 1970'li yıllarda yeni bir propaganda aracı olarak nasıl işlevselleşti; söz konusu yıllarda TRT ve siyasî iktidar ilişkisi nasıl kurulmuştu; önce 1971 Muhtırası ve sonrasında sürekli değişen hükümetler TRT'yi nasıl etkilemişti; 1970'li yıllardaki seçimlerde televizyon bir propaganda aracı olarak nasıl kullanılmış ve bunun yasal çerçevesi nasıl düzenlenmişti gibi soruların cevapları arandı. Bu soruların yanıtlarını ararken TRT İzle Arşivi, dönemin süreli yayımları ve arşiv belgeleri temel alınarak konu analitik bir şekilde değerlendirilmeye çalışıldı. Söz konusu çalışma için, 1970'li yıllardaki gazeteler tarandı, özellikle de süreli yayınların TV yayınlarına ayrılan sayfaları aydınlatıcı oldu. Çalışma kapsamında, gazeteler, dergiler ve arşiv belgeleri incelendi; fakat çalışma kapsamında incelenmesi planlanan TRT Arşivine kurumsal olarak başvuruldu, lakin buradan bir yanıt alınamadı. TRT Arşivi için TRT'nin dijital platformu ve arşivi şeklinde hizmet gören Trtizlearşiv platformundan istifade edildi.¹⁰ Çalışma, tüm bu belgeler ve veriler ışığında şekillenmiş olup, 1970'li yıllarda iç içe geçen TRT-siyasî iktidar ilişkilerine ışık tutmayı hedeflemektedir.

1. Türkiye'de Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi: Radyonun Yerini Televizyon Alıyor

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından radyonun egemenliği en fazla Demokrat Partili yıllarda hissedildi. DP'li yıllarda radyo önemli bir propaganda aracı olarak etkili bir şekilde kullanıldı. Türkiye'de radyonun kitleleri etkileme işlevi devam ederken dünyada ise televizyona yönelik adımlar atılmaya başlanmıştı. 1958'de radyoyu yeni bir idarî yapıya kavuşturmak için bir düzenleme hazırlığına giren DP Hükümeti, bu çerçevede Radyo ve Televizyon Umum Müdürlüğü kurulacağını duyurdu. Söz konusu hükümetin televizyon istasyonu kurma yönündeki son girişimi Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bünyesinde bir Televizyon Etüt Bürosu kurulması oldu, ki televizyon konusunda gerekli çalışma ve hazırlıkları yapma görevi bu büroya verildi.¹¹ Böylelikle, DP dünyadaki gelişime paralel olarak ülkede televizyonun gelişimine yönelik önemli bir adım attı.

⁶ İlaslan, age, s.484; James Curran, Jean Seaton, *Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*, London: Routledge, 2003, s.190.

⁷ Gönenç E. Özgür, "İletişimin Tarihsel Süreci", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2007, Sayı: 28, s.98, ss. 87-102.

⁸ <https://www.trt.net.tr/kurumsal/kilometre-taslari>; "TV", *Vatan*, 27 Mayıs 1975, s.8; "TRT Ne Yaptığını Biliyor mu?", *Hürriyet*, 6 Kasım 1974, s. 3.

⁹ "CHP için TRT Akıllı bir Düşman Mı Yoksa Aptal Bir Dost Mu?", *Hürriyet*, 6 Kasım 1974, s.7.

¹⁰ <https://www.trtizle.com/trtarsiv>. (Erişim Tarihi: 13.08.2023)

¹¹ İlaslan, agm, s. 494.

Bu olumlu adımlara rağmen Türkiye’de televizyon yayıncılığı, dünyadaki gelişiminden çok sonra başlayabildi.¹² 1964 yılında 359 sayılı yasayla TRT kuruldu, sonrasında Türkiye’de televizyon yayıncılığı ile ilgili çalışmalar hız kazandı.¹³ Ayrıca, merkezi Ankara’da olması kararlaştırılan TRT’nin görevleri ve genel ilkeleri hem kanunla hem de anayasayla belirlenmiş oldu.¹⁴ Neticede, Türkiye’de televizyon yayıncılığı TRT’nin 31 Ocak 1968 tarihinde Ankara’da gerçekleştirdiği deneme yayınıyla resmen başladı. Başlangıçta üç gün (salı-çarşamba-perşembe) ve belirli saatlerle sınırlı olan yayınlar, 1 Ocak 1972’de 4 güne, 21 Haziran 1972’de 5, 18 Mart 1974’te 6 gün 35 saate ve 24 Mayıs 1974’te haftada 7 güne çıkarıldı.¹⁵ Yayınların 1974 yılından itibaren her gün yapılmaya başlanması televizyonun kitleler arasında kabul görmesinde bir milat teşkil etti.

1970’lerin ikinci yarısından itibaren televizyon geniş kesimlere ulaşmaya ve oldukça olumlu tepkiler almaya başladı. Söz konusu dönemden itibaren, televizyonun öncelikle eğitim ve eğlence amaçlı kullanılabileceği fikri öne çıktı. Spor, eğitim ve kültür gibi pek çok sahada program yapılması konusundaki görüşler ağırlık kazandı.¹⁶

1970’li yılların politik atmosferi televizyonun işlevlerine bir yenisini daha ekleyecekti: propaganda. Her ne kadar televizyonun propaganda işlevi dünyada anlaşılmış ve seçim konuşmalarında kullanılmaya başlanmış olsa da bunun Türkiye’de de işlerlik kazanması 1970’li yıllarda hayata geçecekti. Bunun nasıl gerçekleştiği ise ancak bu döneme daha yakından bakılarak anlaşılabilir.

1970’li yıllar istikrarsızlığın ve siyasî şiddetin tırmandığı bir dönem olmuş; öte yandan televizyon ile iktidarlar ve muhalefet arasında yaşanan gerginlikler ve güç kavgaları döneme damgasını vurmuştu. Özellikle 1968-1970 yılları arasında tırmanan öğrenci olayları ve işçi hareketleri, siyasî, ekonomik ve toplumsal alanda bunalımların ilk işareti oldu. 1970’e gelindiğinde siyasî istikrarsızlık iyice tırmandı. III. Demirel Hükümeti, (6 Mart 1970-26 Mart 1971) bu tablo karşısında herhangi bir varlık gösteremedi ve ordu, 12 Mart 1971 tarihinde bir kez daha yönetime müdahale etti.¹⁷ 1971 Muhtırası’na giden süreç ve 1970’li yıllar siyasî çalkantılarla geçerken, kitlelerin televizyonla tanışmasına da şahitlik etti.

1970-1980 yılları arasında, siyasal şiddet içinden çıkılmaz bir hal aldı. Sürekli değişen iktidarlar, siyasî grupların sokak çatışmaları, İsrail Başkonsolosu’nun öldürülmesi, terör örgütü ASALA’nın eylemleri ve Kıbrıs’taki olaylar gerilimi daha da tırmandırdı; siyasî şiddet ve istikrarsızlık 1970’li yılların genel karakteristiği haline geldi. 1970’lerin ekonomisi de bu siyasî şiddet ortamıyla paralel ilerledi; petrol krizi, hızlı enflasyon artışı ve iktisaden dışa bağımlılığın

¹² “İlk Televizyon Yayını Dün Şehrimizde Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1952, s.1.; Yıldız Öztürk Çiçek, “TRT Kurumu Ankara Oran Yerleşkesinin Kurumun Kilometre-tasları”, *TRT Akademi*, Cilt 2, Sayı 3, Ocak 2017, s. 200, ss.198-223.

¹³ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:460, Ankara, t.y. s.115-116.; Oğuz Ünlüer, “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı Tarihine Analitik Bir Yaklaşım”, *Kurgu Dergisi*, S.17, 2000, ss.45-54, s. 47.

¹⁴ *TBMM Tutanakları*, 359 Sayılı Kanun, No:1568, 29.02.1972, *Resmî Gazete*, 8.3.1972, Sayı:14122.

¹⁵ <https://www.trt.net.tr/kurumsal/kilometre-tasları>. Bkz: Selim Esen, *Olayların İçinden- Bir TRT Tarihi Denemesi*, Ankara: Kanguru Yayınları, 2012; “TV Programı”, *Ulus*, 3 Ocak 1970, s. 7. Bkz: Derya Bengi, *70’li Yıllarda Türkiye: Sazlı Cazlı Sözlük Görecektir Günler Var Daha*, YKY Yayınları, İstanbul, 2022.

¹⁶ “Televizyon İle Eğitim Başladı”, *Hürriyet*, 7 Kasım 1974, s.8; “Okul Öncesi Çocuklar İçin Özel Eğitim Uygulanacak”, *Dünya*, 6 Kasım 1978, s.1.; “Televizyon”, *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1976, s.6.

¹⁷ Güler Bek, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.22-24. Bkz: Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013; Ali, Gevgili, *Türkiye’de 1971 Rejimi, Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçiş Aşamaları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973; Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart 1971*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009; İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1993.

bir sonucu olarak ülke ekonomisi iflas etme noktasına geldi. 1972 ve 1975 yılları arasında ekonomide ciddi bir darboğaz yaşandı, bu da tüp, yağ ve gaz kuyuklarını beraberinde getirdi.¹⁸

1970'li yıllardaki ekonomik belirsizlikler ve istikrarsızlık dikkate alındığında, radyo ve özellikle de televizyon toplum için siyasî ve ekonomik zorluklardan uzaklaşmanın bir yolu olarak işlev gördü.

2. TRT'nin Kurumsallaşmasına Büyük Bir Engel: TRT'nin Özerkliği Meselesi

1964-1971 Dönemi, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT) özerk bir yönetim modelini benimsediği yıllardı. TRT'nin kuruluşundan itibaren, kamusal yayıncılık alanında öncü kabul edilen BBC'nin deneyimlerinden ilham alındığı, hatta Türkiye'den BBC'ye personel gönderildiği bilinmektedir. Ancak, TRT'nin kurumsallaşma süreci, özerklik dönemi başlamadan önce tam anlamıyla olgunlaşmamıştı. Bu bağlamda, toplumsal düzeyde süregelen siyasal çatışmalar, öğrenci hareketleri ve sokak olayları, ardından da 12 Mart 1971 Muhtırası, TRT'nin yeni bir aşamaya geçeceğine işaret ediyordu. TRT'nin kurumsallaşma serüveni sırasında, en büyük zorluk siyasal gelişmelerin kurumu biçimlendirmesi ve etkisi altına alması oldu. Yasal yetkililerin müdahalelerinden bağımsız bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için, TRT'nin başvurabileceği en güvenilir kalkan özerklikti. Ancak, özerklik sağlandıktan sonra da kendi yayın geleneklerini yerleştirerek gelişmesi mümkün olamadı.¹⁹ Bunda elbette ki 1970'li yıllarda siyaset ve televizyon ilişkisinin iç içe geçmesi ve televizyonun siyasetin bir organı gibi görülmeye başlanması etkiliydi.

1971 Muhtırası'nın ardından hükümeti kurma görevini üstlenen Nihat Erim'in ilk icraatlarından biri, TRT'nin özerkliğini sona erdirmek olmuştur. Bu dönemde, Anayasa'da kurumu ve özgürlükleri sınırlayan yasal değişikliklerle birlikte TRT Yasası'nın 121. maddesi de değiştirildi, TRT'nin özerkliği kaldırıldı ve sadece tarafsızlık ilkesi korundu. Nihat Erim'e göre bu değişiklikler, "TRT'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin TRT'si" olması adına bir adım teşkil ediyordu. Başka bir ifadeyle, TRT'nin özerkliği sona erdirilmiş ve yerine "TRT'nin devlet eliyle kurulup idare edildiği, tarafsızlık ilkesini benimsediği ve milli, demokratik, laik ve sosyal devletin ilkelerine uyacağı" hükmü eklenmişti.²⁰ Ancak, özerkliğini kaybetmiş bir kurumun nasıl tam anlamıyla "tarafsız" olabileceği konusu oldukça tartışmalıdır.

Bu değişiklikten sonra TRT, her gelen iktidara göre yeniden şekil almak zorunda kaldı. Tarafsız bir yayıncılık anlayışını koruyamayan TRT'nin, kamu hizmeti yayıncılığı misyonunu etkili bir şekilde yerine getirmesi olası görünmemektedir. Bu tür olayların TRT ekranlarında sıkça gündeme gelmesi, siyasî iktidarları da rahatsız etti ve endişelendirdi. Nitekim TRT'nin özerk olması kadar tarafsız olmasının da şart olduğunu dönemin siyasî hükümetleri ve liderleri tarafından sıklıkla dile getirilen bir konuya dönüşmüştü.²¹

¹⁸ Coşkun, *a.g.e.* s. 71-72. Bkz: Ahmet Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 65, Güz 2019, ss.119-157; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 5.bs., 2014, s. 150; William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze*, Hil Yayın, İstanbul, 1996.

¹⁹ Çankaya, *a.g.e.* s.123-4. Bkz: Murat Özgen, *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Yasal Çerçevesi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 17, 2003; Süleyman İlaslan, *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafında Mücadeleler 1960-1980*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s.281.

²⁰ Özden Çankaya, *TRT Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi 1927-2000*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 90-92; TRT Arşivi, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/kilometre-taslari>. TRT'nin özerkliğine dair dönemin tartışmaları için bakınız: Bkz: Şeniz Yurtman, "Profesörler, Bakana TRT Özerkliği Konusunu Öğretti", *Ulus*, 2 Şubat 1970, s.1.; Yekta Güngör Özden, "Sinekli Televizyon", *Ulus*, 24 Şubat 1970, s.2. Bkz. Nihat Erim, TBMM'deki konuşması; (26 Kasım 19712 Ocak 1964 tarih ve 11596 sayılı Resmî Gazete ve 359 sayılı kanunun 1568 sayılı değişikliği.)

²¹ Nimet Ersin, *Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT'de Program Üretim Süreci*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.170-172; Çankaya, 2003, s.84.

1970'lerde iktidarlar sürekli değişti ve bundan en olumsuz etkilenen kurumlardan biri TRT oldu. Ayrıca, söz konusu dönemde TRT'ye yönelik eleştirilerin dozu da dikkate alınırca, televizyona çok fazla misyon atfedildiği de anlaşılmaktadır. Fakat, toplumsal ilerlemenin ve demokratikleşmenin sağlanması yalnızca bir radyo ve televizyon kurumunun varlığıyla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumun iç dinamikleri ve etkenleri de büyük bir önem taşımaktadır. Bir kurum, toplumun genel yapısından soyutlayarak sadece onun sorunsuz işleminin tüm olumsuz unsurları ortadan kaldıracığı düşüncesi, gerçekçi ve bilimsel bir yaklaşım değildir. Nitekim televizyon, öncesinde yaşanan siyasî, ekonomik ve toplumsal sorunları çözenin bir aracı olmadığı gibi, özerklik meselesinin sadece televizyon yayıncılığına ve tarafsızlık ilkesine zarar verdiği açıkça görülebilir.

3. Demokratik Rejime Dönüş: 1973 Seçimleri ve TRT

14 Ekim 1973 Seçimleri Türkiye'nin geleceği ve demokrasisi açısından büyük bir kırılma teşkil etti. Özellikle de 1969 Genel Seçimleri'nden sonra 1971-1973 arasındaki iki yıllık sıkıyönetim dönemi ve bu dönemde gelişen iç ve dış buhranlardan sonra, 1973 Seçimleri demokrasi açısından bir sınav niteliği taşıyordu. CHP tarihinde ilk kez İsmet İnönü'nün katılmadığı bir seçime girmiş²²; Adalet Partisi ise lideri Süleyman Demirel ve aynı kadro ile devam etmiş, toplamda ise sekiz parti seçime katılmıştı. Seçime CHP ve AP'nin yanı sıra Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) (Turhan Feyzioğlu), MP (Cemal Tural), MSP (Süleyman Arif Emre), DP (Ferruh Bozbeyle), TBP (Mustafa Timisi) ve MHP (Alparslan Türkeş) de katılmıştı.²³

Söz konusu dönemde seçim beyannameleri ve sloganlarla partiler seçimi yürüttü. 1973 Seçimlerinde CHP "Ak Günlere" sloganını kullanırken, MHP "Büyük ve Güçlü Türkiye İçin" sloganını tercih etti. Yine Millî Selamet Partisi "millî şuur" ve "millî ahlak" kavramlarını öne çıkarırken, Cumhuriyetçi Güven Partisi seçim beyannamesinde "Huzur Güven Refah İçin" sloganını kullandı.²⁴ 1973 Genel seçimlerinde CHP oyların %33,3'ünü alarak ve birinci parti olarak seçimi kazandı.²⁵

Siyasî partilerin seçim propagandaları öncelikli olarak seçim beyannameleri yoluyla somutlaştı. Nitekim seçim beyannameleri, siyasî partilerin iktidara geldiklerinde yapmayı tasarladıkları icraatları ve bunların nasıl gerçekleşeceğini ilan ettikleri belgelerdi. 1973 seçimlerinde de bu klasik yöntemle seçim propagandası yürütüldü. Her partinin temsil ettiği seçmen kitlesine yönelik verdiği vaatler elbette ki öncelikli olarak seçim beyannameleri vasıtasıyla hayat buldu. 1973 seçimlerinde de kitleleri etkilemeye ve ikna etmeye yönelik genel ve net ifadeler, vurucu söz ve sloganlar kullanıldı.²⁶ Söz konusu beyannamelerin radyo yoluyla işlerlik kazanması ve halka duyurulması bilinen bir yöntemdi. Fakat bunun televizyon yoluyla da halka duyurulması ve kitlelere ulaşması 1970'lerin ikinci yarısında işlerlik kazanacaktı.

1973 seçimlerinde gerek radyonun egemenliği gerekse de televizyonun henüz yeterince yaygın olmamasından dolayı, televizyon bir propaganda aracı olarak henüz öne çıkmamıştı. Söz konusu seçimlerde, liderlerin seçim propagandaları ve konuşmaları radyodan yapıldı. Liderler sırasıyla yirmişer ve onar dakika olmak üzere seçim vaatlerini radyodan halka anlattı. 1973 yılında, radyonun hâkimiyeti devam ediyordu ve televizyonun kitleler üzerindeki rolü henüz

²² CHP'de söz konusu dönemde bir lider değişimi olmuş, Bülent Ecevit Genel Başkan olarak seçilmişti.

²³ Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s. 267-268.

²⁴ *Millî Selamet Partisi Seçim Beyannamesi*, 1973; *Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesi*, Ak Günlere, 1973; *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Bildirgesi*, Büyük ve Güçlü Türkiye İçin, 1973; *Cumhuriyetçi Güven Partisi 1973 Seçim Beyannamesi*, 1973.

²⁵ *Resmî Gazete*, 31 Ekim 1973, Sayı 14698, s.6-23.

²⁶ Bulut, *a.g.e.*, s.268.

anlaşılmamıştı.²⁷ Yine de televizyon, haber programları, gündüz programları ve spor programları gibi çeşitli alanlarda kitleleri etkisi altına almaya çoktan başlamıştı.

Her ne kadar televizyonda liderlerin konuşmaları yer almasa da anahaber bültenleri ve çeşitli programlarla, televizyonun başlıca gündemi de seçimlerdi. 1973 seçimleri öncesinde liderlerin siyasî konuşmaları ve seçime yönelik faaliyetleri televizyon haber bültenlerinde sıklıkla yer buldu.²⁸ 18 Şubat 1973 tarihinde, TRT Genel Müdürlüğü kendisine bağlı başkanlıklara bir genelge göndererek Haber Merkezinin denetimi altında bir “Basın Bürosu” kuruldu. Söz konusu karara göre her birim, haber içeriklerini önce bu büronun onayına sunmak zorundaydı.²⁹ Aslında bu zimmî olarak bir sansür uygulamasını da beraberinde getirdi.

1973’ten itibaren, televizyonda yayınlanan programların özetini veren ve kısa değerlendirmeler yapan “Haftalık Program Özeti” gazetelerde yer aldı.³⁰ Yine, haber programlarının yanı sıra gündemi ele alan aktüel programlar da vardı. Örneğin, “Bir Sorun, Bir Konuk” Programında her hafta bir konuk yer alıyor, gündeme dair değerlendirmeler yapılıyordu.³¹

Televizyonun propaganda işlevi, 1973 yılından itibaren kamuoyunda sıklıkla tartışılan bir konu haline geldi. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde Mahmut T. Öngören, televizyonun etkisi üzerine bir araştırma yürütmek için yurtdışı seyahatine çıkmış, buradaki gözlemleri neticesinde Türkiye’de televizyonun propaganda amaçlı kullanılmadığı kanaatine varmıştı. Öngören’e göre televizyonun propaganda olarak işlevinin geliştirilmesi gerekiyordu. Örneğin, *Cumhuriyet*’in 50. yılının kutlandığı 1973’te, cumhuriyeti ve kazanımlarını anlatan yayımlarla yurtdışına daha iyi bir propaganda yapılabilirdi.³² Buradan hareketle, televizyonun yalnızca siyasî bir propaganda aracı olmadığı, Türkiye’nin başarılarının ve zaferlerinin tanıtılması açısından da işlevi anlaşılmış oluyordu.

1973 seçimlerinde, her ne kadar seçim propagandaları radyodan yapılırsa da seçim sonuçları televizyondan yapılan özel yayımla seyirciye sunuldu. 14 Ekim 1973 gecesi TRT’de yayınlanan Seçim Özel Programı 19.00-21.00 arası yayınlanan sonuçlardan sonra, seçime dair değerlendirmeler sabaha kadar televizyondan verildi.³³ 14 Ekim 1973 seçimlerini CHP kazandı.³⁴

Televizyonun propaganda işlevi, seçim programları ve konuşmalarının yanı sıra, 1973 yılında *Cumhuriyet*’in 50. yılı olan bu dönemde, Atatürk Devrimlerini kitlelere daha etkili bir şekilde aktarmak amacıyla da kullanıldı. Söz konusu yayınlarda, *Cumhuriyet*’in kurucu partisi olan CHP’nin iktidarda olmasının da etkisiyle, *Cumhuriyet*’in 50. yıldönümünün anılması ve Atatürk ve Türk Devrimi’nin kitlelere anlatılması amaçlandı. Örneğin, 1973 yılında yayınlanan “Küçük Ülkü ve Devrimler” adlı programda, alfabe reformu, kadın hakları, eğitim alanındaki yenilikler, hukuk alanındaki devrimler gibi birçok değişiklik halka anlatıldı.³⁵ Yani bir başka propaganda aracı Türk Devrimi’nin propagandasının yapılması amacıyla kullanıldı. Halkın devletin kuruluş felsefesine uygun olarak yetiştirilmesi işine televizyon da ortak edildi. Geçmişte bu işler CHP

²⁷ “Liderlerin Seçim Konuşmaları”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1973, s.1.; “1973 Seçimleri Eşiğinde”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1973, s.6.; “Radyoda İlk Seçim Konuşmalarını Genel Başkanlar Yaptı”, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1973, s.1.; “Partiler Radyoda”, *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1973, s.1.

²⁸ “Başkent Notları”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1973, s.1.; “1973 Seçimleri Eşiğinde”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1973, s.4.; “Seçim 73”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1973, s.5.

²⁹ “Kısa Kısa”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1973, s.6.

³⁰ “Haftalık Program Özeti”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1973, s.6.

³¹ “TV”, *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1972, s.6.

³² Mahmut T. Öngören, “50. Yılın Dışarda Tanıtılması”, *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1973, s.2.

³³ “Haftalık Program Özeti”, *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1973, s.6.; “TV’de Bu Hafta”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1973, s.6.

³⁴ “CHP Oylarında Büyük Artış Oldu”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1973, s.1.; Oktay Akbal, “Ak Günler Doğarken”, *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1973, s.2.

³⁵ “Haftalık Program Özeti”, *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1973, s.6.

Halk Hatıpları Teşkilatı, Halkevleri, Köy Enstitüleri, radyo gibi araçlarla yapılırken bu misyon için televizyon da keşfedilmişti.

TRT'nin bir propaganda aracı olarak belirgin bir şekilde öne çıkması ise esas Kıbrıs Barış Harekâtı sürecindeki işlerliği ile anlaşılacaktır.

4. Televizyonun Kitleler Üzerindeki Rolü Anlaşıyor: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Televizyon

20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahale etti. Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz-16 Ağustos 1974 arasında iki kez 20-22 Temmuz ve 14-16 Ağustos tarihlerinde gerçekleşti.³⁶ CHP-MSP Hükümetinin Başbakanı Ecevit'in ifadesiyle Türkiye "adaya barışı getirmek için" harekâtı başlatmıştı.³⁷ Böylece, Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te garantör ülke olarak yetkisini kullanması, Türk ve dünya kamuoyunda geniş yankı uyandırdı.³⁸

2 Ağustos 1974 tarihinden itibaren, TRT sürekli olarak Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili programlara ve yorumlara yer vermiş, Türkiye'nin haklılığı tarihsel süreç ve siyasî gelişmeler ışığında seyretilere sunulmuştu. Bu dönemde gerek "Ayşe Tatile Çıksın" parolası gerek *Karaoğlan* belgeselleri ekranlardan verilmiş, halk Kıbrıs haberlerine büyük bir ilgi göstermişti.³⁹ TRT'nin programları sayesinde hem Türkiye hem de dünya Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan haberdar oldu. Kıbrıs Barış Harekâtı sürecindeki yayınlar, televizyonun siyasî bir propaganda aracı olarak işlevini ve önemini ortaya koyuyordu.⁴⁰ Böylelikle, televizyon Türkiye'nin millî bir davasını ve haklılığını tüm Türkiye'ye ve dünyaya duyurarak rüştünü ispatlamış oldu.

Kıbrıs Harekâtı çeşitli belgesellere konu oldu ve kamuoyu televizyon yoluyla bilgilendirildi. Örneğin, "Kıbrıs Belgeselinde", Kıbrıs Harekâtı ve tarihsel arka planı halka anlatıldı.⁴¹ Kıbrıs Barış Harekâtı'na ilişkin haber programlarının halkın bilgilendirilmesinde önemli bir misyon üstlendi.

Kıbrıs Harekâtı boyunca gerek TRT gerekse de Türk basını Türk ordusunun Kıbrıs'ta elde ettiği başarıyı desteklemeyi ve Kıbrıs'ta kalıcı olunmasını sağlamayı hedefledi. TRT vasıtasıyla Kıbrıs konusunda halk bilinçlendirilirken, dünyaya da Türkiye'nin haklılığı anlatılmak istendi ve aynı zamanda Türk ordusu desteklendi. Bu süreçte, TRT vasıtasıyla Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerekliliği anlatılıp ordunun motivasyonu da yükseltilmeye çalışıldı.

Yalnızca Türk kamuoyunda değil aynı zamanda dış basında da televizyonun gücü kullanılarak, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklılığı dünyaya anlatıldı. Örneğin, Prof. Dr. Haluk Ülman,

³⁶Faruk Sönmezoglu, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945- 1986)*, İstanbul, 1991; Hamza Eroğlu, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler*, ATO, Ankara, 1976; Baskı Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt I, s.716-769.

³⁷ Mehmet Ali Birand, *Kıbrıs Belgeseli*, 1. Bölüm, 1989. Ayrıca bkz: *Hangi Kıbrıs*, yönetmen: Rüstem Batum, 2004.

³⁸ Enis Ediş, *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2018, s.78-79. Bkz: Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013; Bülent Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011; Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990; Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.

³⁹ 27 Mart 2023 tarihinde Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan İle Yapılan Sözlü Mülakat. Ayrıca bkz: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce>; Selim Esen, *Olayların İçinden Bir TRT Tarihi Denemesi*, Kanguru Yayınları, Ankara, 2012, s.423.

⁴⁰ Cem, *TRT'de 500 Gün*, s. 163-179; Ayrıca dönemin gazete haberlerinden örnekler için bkz: "Barış Kuşu Kıbrıs Sorununu Çözeceğine İnanıyor", *Hürriyet*, 6 Kasım 1974, s. 7; Uygur Kocabaşoğlu", "Kıbrıs Olayları ve TRT", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1974, s.2; "Yılın Olayı Kıbrıs Çıkmamız", *Hürriyet*, 30 Aralık 1974, s.8.

⁴¹ Gözde Gayde, *Kıbrıs Sorununun Belgesellerdeki sunumu: Türkiye'de Üretilen Kıbrıs Belgeselleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 70-71.

İsviçre televizyonuna verdiği röportajda, Kıbrıs'ta Türkiye'nin tezlerini savundu ve bölgede "Türklerin haklarının teminat altına alınması gerektiğini" ifade etti.⁴²

Kıbrıs Barış Harekâtı süresince savaşın silahların yanı sıra propaganda yoluyla kazanılacağına önemi anlaşılmıştı. Kıbrıs Barış Harekâtı süresince Türkiye'nin haklılığını dünyaya anlatmak için Kıbrıs filmlerinin yapılmasına ve bunların televizyonda gösterilmesi konusuna ayrıca önem verildi. Atilla Dorsay tarafından *Cumhuriyet* gazetesindeki bir haberde, savaşların artık sadece tüfekte ve silahla kazanılmadığı, televizyonun gücünün önemine atıf yapıldı ve bundan kıvanç duyulduğu belirtildi.⁴³ Yine, Altan Öymen dünya kamuoyunda Yunanistan'ı ele aldığı yazısında, Batı kamuoyundaki Yunanistan lehine görüşleri eleştirmiş, Batı'daki bu algının değişmesi için Türkiye'nin televizyon gibi yeni çağdaş metodlarla haklılığını anlatması gerektiğini öne sürmüştü.⁴⁴ Aynı şekilde, Ali Sirmen'in de ifade ettiği gibi Kıbrıs Savaşı artık propaganda savaşı haline gelmişti ve propaganda yöntemlerini geliştirerek haklılığını dünyaya anlatabilen kazanacaktı.⁴⁵ *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında Muammer Aksoy, televizyonun kamuoyu yaratma konusundaki rolüne dikkat çektikten sonra, bunun Kıbrıs konusunda kullanılmasının önemine vurgu yaptı.⁴⁶

Özetle, Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde televizyon yayınları, etkili bir propaganda işlevi gördü. Harekâtın her aşaması televizyon aracılığıyla halka ve kamuoyuna duyuruldu. Böylelikle, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklılığı vurgulanırken aynı zamanda ülke genelinde bir birlik ve dayanışma duygusu oluşturuldu.

5. 1970'li Yıllarda TRT Yönetimi: Sürekli Değişen Genel Müdürler Devri

1971 Muhtırası'nın TRT'ye verdiği tahribat oldukça büyük olmuştu. TRT'nin özerkliği ortadan kalkarken, bu kurum siyasal iktidarların etkisine açık bir hale gelmiş oluyordu. Böylece, 1970'li yılların yoğun ideolojik tartışmaları TRT'ye doğrudan yansiyacak, özerkliğini kaybetmiş TRT, iktidarların rahatlıkla yayın politikalarını belirlediği, bir kurum olmaya başlayacaktı. Bu durum, iktidara bağlı olarak değişen TRT yöneticilerinin atanması ile somut bir şekilde belirginleşti.

Özellikle de TRT'nin özerkliğinin kaldırılmasından sonra iktidarlara göre şekillenen yayın çizgisi, TRT'nin Genel Müdürlerinden de anlaşılmaktadır. 1970'li yıllar TRT için iktidarlara göre neredeyse her sene değişen müdürler demektir. Nitekim her iktidar değişikliği, TRT'de eski dönemin hesaplarının sorulmasını ve yeni döneme dair yöneticilerin sürekli tartışma konusu olmasını beraberinde getirdi.⁴⁷

12 Mart Dönemi'nde TRT içinde olan siyasî gruplaşmaların boyutu daha da derinleşti. 1971 Muhtırası ve Nihat Erim Dönemi'nden sonra, 22 Mayıs 1972-15 Nisan 1973 tarihleri arasında ülkeyi yöneten Melen Hükümeti Dönemi bunu açıkça göstermiş oldu. Söz konusu dönemde siyasal durumun gerginliği TRT yayınlarına da yansıtılmak istendi. Sağ ve sol örgütlerin çatışmaları derneklerin siyasal kutuplaşmaları ve kanlı sokak kavgaları kavramının en sık kullanılan kavram olmasına yol açtı. Bu dönemin hükümet programlarında da millî kültürel bütünlük ve millî duygular kavramları üzerinde daha çok duruldu.⁴⁸

⁴² *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1974, s.1.

⁴³ Atilla Dorsay, "Kıbrıs Harekâtının Filmleri Merakla Bekleniyor", *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1974, s. 5.

⁴⁴ Altan Öymen, "Dünya Kamuoyunda Yunanistan", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1974, s.1.

⁴⁵ Ali Sirmen, "Propaganda Savaşını Kaybediyoruz", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1974, s.3.

⁴⁶ Muammer Aksoy, "Propaganda Savaşı", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1974, s.2.

⁴⁷ Mahmut Tali Öngören, "TRT'nin Geçen Döneme Ait Hesaplarının İbra sorunu", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1974, s.6.

⁴⁸ "TV", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1973, s.6.; "TV", *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1973, s. 6; "TV", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1973, s.6.

1970'li yılların genel karakteristiğine bakıldığında ideolojik kamplaşmanın had safhada olduğu açıktı. Bu kamplaşmanın bir tezahürü olarak sağ ya da solda olması fark etmeksizin hepsi TRT'yi adeta "ele geçirilmesi" gereken bir kale gibi görüyorlardı.

12 Mart Muhtırası sonrasında Demirel Hükümeti'nin çökmesiyle girilen ara dönem 1973 seçimleri ile sona erse de CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu yeni hükümet ancak iki buçuk ay sonra, kurulabildi.⁴⁹ Muhtıra Dönemi'nin TRT Genel Müdürü Musa Ögün 30 Ağustos 1973'te ordudaki görevine döndü ve ondan boşalan Genel Müdürlük görevini bir süre vekâleten Doğan Erden yürüttü.⁵⁰

1973 genel seçimlerinden sonra olağanüstü dönem sona erse de her şey birdenbire sihirli bir değnek dokunmuşçasına eski haline dönemedi. Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti, tek başına iktidar koltuğuna oturacak çoğunluğu sağlayamadı. Koalisyon pazarlıkları ile geçen hükümet bunalımı aylarca sürdü ve sonunda CHP-MSP ortaklığı güçlkle kurulabildi. CHP-MSP koalisyonunun ilk aylardaki atılımları ve etkinliklerine rağmen 12 Mart Hükümetlerinin uygulamaları ve bu etki televizyon üzerinde de aynı şekilde devam etti.⁵¹ CHP-MSP koalisyonunun CHP kanadı, iktidar ortağının da onayını alarak, genç bir gazeteci-yazar olan İsmail Cem'i TRT Genel Müdürü olarak atadı.⁵² Ancak, hükümetin bu konuyu Meclis gündemine getirmeden bir kararname ile gerçekleştirmesi, ilerleyen günlerde CHP-MSP koalisyonunun en çok eleştirildiği konulardan biri haline geldi ve bu andan itibaren TRT daha yoğun bir çatışma sürecinin içine çekildi.⁵³

İsmail Cem 30 Nisan 1975 tarihine kadar TRT Genel Müdürü olarak görev yaptı.⁵⁴ İsmail Cem'in Genel Müdürlüğü döneminde ve sonrasında da TRT'ye yönelik eleştiriler dinmedi. Öte yandan, Cem döneminde TRT'nin kurumsallaşması ve yayın kalitesinin artması adına önemli ilerlemeler de kat edildi. Söz konusu dönemde, Türkiye'de televizyonculuğun ideolojik etkilerden arınması ve özgür bir yayıncılık yapabilmesi adına önemli adımlar atıldı. Bu ilerlemeleri ve kendisine yönelik eleştirileri, *Cumhuriyet* gazetesine verdiği bir röportajda "Kurum büyük huzursuzluklardan geçmiş, yaratıcılığı fiilen imkânsız kılan bir ortam doğmuştu. Sanırım geçmiş yılın en önemli bir özelliği, TRT'den bu havanın kalkması oldu...Kanunlar ve TRT ilkeleri çerçevesinde, TRT'de özgürlük içinde yaratma imkanına kavuşmuştur." şeklindeki sözleriyle cevap verdi.⁵⁵

1975 yılı Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetleri ile akıllara kazınan bir yıl oldu. MC Hükümetleri ve TRT'yi etkilemeye yönelik girişimleri basında sürekli eleştirildi. MC Hükümetleri, TRT üzerinde denetim kurduğu gerekçesiyle sıklıkla eleştirilere maruz kaldı. Örneğin, 1975 yılında *Vatan* gazetesinin TV için ayrılan sayfasında, TRT üzerinde iç sansürün devam ettiği, TV yayınlarının kendisini eleştirmesi gerektiği ifade ediliyordu.⁵⁶ Yine, hükümetin politikaları ve TRT'nin geleceğinden duyulan endişe kamuoyunda sıklıkla dile getirildi. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesindeki bir yazıda MC Hükümetlerinin TRT'deki yayınlar üzerindeki baskısı sert bir şekilde eleştirilerek, *halkın bir temsilcisi olması gereken TRT'nin ideolojik bir araç haline getirildiği ve televizyondaki yayınların önlenmeye çalışılması sorgulanıyordu.*⁵⁷

⁴⁹ Gönülobol Mehmet-Sar Cem-Esmer Ahmet Şükrü, Sander Oral-Haluk Ülman, Sezer Duygu- Kürçüoğlu Ömer, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s.594.

⁵⁰ *BCA*, 30.18.1-2, 269, 53, 16, 27.07.1971 (Musa Ögün'ün Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne Atanması Hakkında)

⁵¹ Çankaya, *a.g.e.*, s.120-122.

⁵² *BCA*, 30.18.1-2, 311, 7, 18, 15.02.1974 (TRT Genel Müdürlüğüne İsmail Cem İpeççi'nin Atanması Hakkında)

⁵³ İlaslan, *a.g.e.*, s.416-7

⁵⁴ *BCA*, 30.18.1-2, 332/33/2, 30.04.1975 (İsmail Cem İpeççi'nin TRT Genel Müdürlüğü Görevinden Alınmasına Dair).

⁵⁵ "TRT Genel Müdürü Yaptıklarını ve Yapacaklarını Anlattı", *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1975, s.10.

⁵⁶ "TV-Radyo", *Vatan*, 31 Aralık 1975, s.4

⁵⁷ Mahmut T. Öngören, "TRT'ye Dokunulmamalı", *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1975, s.10.

1975, TRT'nin genel müdürlük makamına ilişkin yoğun tartışmaların yaşandığı bir yıl oldu. 30 Nisan 1975 tarihinde Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş TRT Genel Müdürlüğü görevine getirildi.⁵⁸ 1975 yılının aralık ayında ise Şaban Karataş TRT Genel Müdürü olarak atandı.⁵⁹ Karataş Dönemi'nde de TRT'nin yanlı olduğuna dair eleştiriler devam etti. *Cumhuriyet* gazetesindeki bir yazıda, haberlerin MC yanlısı olmasından duyulan rahatsızlık dile getirildi. Aynı zamanda Ecevit haberlerinin MC liderlerinden çok sonra verilmesi ve Ecevit'i hedef alan ifadelerle dikkat çekildi.⁶⁰

1976 yılı da yine yeni bir genel müdürün gelmesi ve dinî yayınların yükselişine şahitlik etti. 19 Ocak 1976'da TRT Genel Müdürlüğü görevine başlayan Prof. Dr. Şaban Karataş, Türk-İslam sentezini benimsemiş ve politik yönü ağır basan bir kişilikti. Dolayısıyla genel müdürlüğe başlaması ile birlikte TRT'de politik yönü belirgin yeni bir yayıncılık dönemi başlamış oldu. Karataş'ın TRT Genel Müdürlüğü döneminde millî tarih, millî kültür gibi kavramlar öne çıkmış, Türk tarih ve sanatı televizyon yoluyla daha fazla vurgulanmaya başlamıştı.⁶¹ 1977 Seçimlerini CHP'nin kazanması ve hükümeti kurması sonrasında, Karataş da görevinden alındı.⁶²

1977 Seçimlerinde CHP'nin tek başına iktidara gelmesi ile MC Hükümeti son bulmuştu. Bunun üzerine MC Hükümetinin atadığı Şaban Karataş'ın görevden alınmasından sonra dahi, TRT'nin MC yanlısı yayınlarını sürdürdüğü, "Charter Demirel ekibinin olduğu iddia edilerek Ecevit Hükümetinin aleyhine ve Demirel yanlısı haber yapıldığı" ileri sürüldü.⁶³

1978 yılı televizyon yayıncılığının 10. yıl olması açısından büyük bir önem taşıyordu. 2 Mayıs 1978'de Genel Müdürlüğe atanan Cengiz Taşer, 14 Aralık 1979'a kadar bu görevi yürüttü.⁶⁴ Söz konusu dönemde kamuoyunun dikkatini çeken bir kurum olarak TRT siyasal açıdan daha örgütlü bir denetim altına alındı ve bakanlar kurulundaki yeni düzenleme ile TRT'den sorumlu bir Devlet Bakanlığı oluşturuldu. Böylece TRT daha kurumsal bir yapı içerisinde gelişmeye devam etti.⁶⁵ Bununla birlikte 1978 yılında da TRT'nin yanlı haber yaptığı ve politik amaçlı kullanıldığı tartışmaları gündemden düşmedi.⁶⁶

6. 1970'ler Boyunca Değişen İktidarlar ve Değişmeyen Gündem: TRT'nin Tarafsızlığı

1968-1971 arası dönemde Türkiye'de tartışılan ve eleştirilen, tehlike olarak algılanan olaylar arasında öğrenci hareketleri ve irtica ön sırada yer alıyordu. Dolayısıyla bu kaygılar televizyondaki programlarda da net bir biçimde dile getiriliyordu. 1970'li yıllarda TRT'ye dair en sık dile getirilen eleştirilerden biri solculuk propagandası iddialarıydı. Sağcılar, TRT'nin solcuların yuvası haline geldiğini sık sık iddia ediyordu. Örneğin gazeteci yazar Refik Özdek, 1964-71 arası dönemde yoğun bir TRT'yi ele geçirme savaşı verildiğini ve solcuların TRT'yi ele geçirdiğini ileri sürmekteydi.⁶⁷

TRT'nin başlangıçta hayata geçirdiği programcılıkta ve gerçekleştirdiği yayınlarda komünizm propagandası yaptığı ileri sürülürken, eleştiriler daha uç bir noktaya taşınarak devletin bu kurumunun yine devletin bütünlüğüne kast edenlere arka çıkıp, tahrikçilik ve rejim düşmanlığı

⁵⁸ BCA, 30.18.1-2, 332/33/3, 30.04.1975, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın TRT Genel Müdürü Olarak Atanmasına Dair)

⁵⁹ BCA, 30.18.1-2, 343/90/12, 18.12.1975, (Şaban Karataş'ın TRT Genel Müdürü Olarak Atanması)

⁶⁰ Hıncal Uluç, "Radyo ve TV Haberleri MC Ağzına Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1977, s.10.

⁶¹ Çankaya, a.g.e, s.139-141.

⁶² "Karataş TRT'nin Başından Alındı", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1977, s.1.

⁶³ "TRT'nin MC Yanlısı Yayını Sürüyor", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1977, s.1.

⁶⁴ BCA, 30.18.1-2, 365/20/11, 27.06.1977 (Dr. Cengiz Taşer'in vekaleten TRT Genel Müdürü Atanması; BCA, 30.18.1-2, 371/120/5, 26.04.1978, (Dr. Cengiz Taşer'in TRT Genel Müdürlüğü görevine atanması hakkında).

⁶⁵ Çankaya, a.g.e, s.147-149.

⁶⁶ *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1978, s.7.

⁶⁷ Süleyman İslan, "Özerklik Mücadeleleri Bağlamında Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının İlk Dönemi 1968-1971", *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı 7, Temmuz 2014, ss. 227-257.; Refik Özdek, *Hedef TRT*, Ekonomik ve Sosyal Yayıncılık, Ankara, 1977, s.48-52.

yaptığı dahi ileri sürüldü. TRT'nin yayınlarına ilişkin suçlamalar sadece AP ile sınırlı kalmadı, muhalefette olan hemen hemen bütün partiler, basın ve diğer baskı grupları da sık sık söz konusu kurumu eleştirdi. Öyle ki 1970'lere gelindiğinde artık kurumun içinden bile televizyona kuşkuyla bakılmaya başlandı.⁶⁸ Bu dönem TRT'nin özerkliğinden duyulan rahatsızlık öyle boyutlara ulaşmıştı ki, Falih Rıfkı Atay Mart 1969 tarihli bir yazısında iktidarın TRT ile alakasını kesmesini ve yeniden bir radyo kurmasını bile önerdi.⁶⁹ Kısacası, 1971 Muhtırası'ndan öncesi dönemde TRT solculuk propagandası yapmakla ve toplumda kargaşa yaratacak bir yayın politikası gütmekle itham edilmişti.

1970'li yıllarda iktidarlar ve koalisyon ortakları değişti, fakat TRT'ye yönelik eleştiriler hiç değişmedi. TRT her dönemde İslamcı, milliyetçi veya solcu kesimler tarafından hedef gösterildi ve sürekli bir problem olarak görüldü. Örneğin, *Yeniden Millî Mücadele* adlı İslamcı dergi, TRT'nin yayın çizgisinin Türkiye için büyük bir problem olduğunu, bunun derhal halledilmesi gerektiğini vurguladı. Dergideki haberde TRT, Marksist bir çizgide yayın yapmakla itham edildi ve propaganda için kullanılması sert bir dille eleştirildi.⁷⁰

1970'li yılların seçim sonuçları değişse de seçimlerden sonra ilk gündeme gelen hususlardan biri hep TRT meselesi oldu. Nitekim seçimlerden sonra televizyonun işlevine dair eleştiriler ve tartışmalar adeta bir gelenek haline gelmişti. Seçimlerden hemen sonra, TRT'nin özerk bir kurum olması gerektiği ve kadrosunun revize edilmesi gibi konular sıklıkla kamuoyunda tartışıldı ve buna yönelik öneriler sunuldu. Örneğin, 5 Haziran 1977 seçimlerinden sonra, Mahmut Öngören TRT'nin her dönem iktidarların etkisi altında kaldığını, TRT için yıllardan beri bir savaş verildiğini ifade ederek radyo ve televizyonun her dönemde propaganda aracı olarak kullanılmak istendiğine ve siyasal amaçlara kurban gittiğine dikkat çekti.⁷¹

7. TRT'de Yayınlanan Haber Programları ve Propaganda İşlevi

1970'li yıllarda, televizyonda yayınlanan gündüz kuşağı yayınları da kitlelere ulaşma konusunda önemli bir adım teşkil etti. Bu programlar, ilk kez spor programları yoluyla hayata geçti. 3 Mart 1974 tarihinde başlayan ve pazar günleri yayınlanan bu spor programı geniş kitlelere hitap etti. Söz konusu dönemde TRT Genel Müdürlüğü yapan İsmail Cem'in ifadesiyle, *Telespor* programı *kitlelere doğru kurulan köprünün ilk tuğlası* oldu.⁷² Bu programda, daha çok naklen spor yayını, özellikle de futbol maçları canlı olarak izleyiciye sunuldu, fakat yalnızca spor yayınlarıyla sınırlı kalmadı, güncel meselelere de yer ayrıldı.⁷³

1970'li yıllardaki televizyon, haberler ve haber içerikli programlarla da siyasetin tam merkezinde yer alan bir kurum haline geldi. Nitekim haber programları halkın en fazla ilgi gösterdiği televizyon yayınları olmakla birlikte, aynı zamanda kitleleri kısa sürede etkisi altına alıyordu. Gazetelerde verilen "TV'de Bugün" yayın akışından da anlaşıldığı üzere, haberler TRT yayıncılığında önemli bir role sahipti.⁷⁴ Olayların İçinden (1972), Yuvarlak Masa (1972), İşte Hayat (1975), Günlerin Getirdiği (1975), Gözlem (1977) gibi programlar yapılan izleyici anketlerinde en beğenilen programlar arasında yer aldı.⁷⁵

⁶⁸ M. Aksoy, *Tek Başına Orkestra: Mahmut Tali Öngören*, TİHV Yayınları, Ankara, 2002, s.40-50; İlaslan, *a.g.e.*, s.308.

⁶⁹ Salahattin Arıkan, *Bizim TRT*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1977, s. 21.

⁷⁰ "TRT Ciddi Bir Problemdir ve Halledilmesi Şarttır", *Yeniden Millî Mücadele*, 4-11 Şubat 1975, Yıl 6, Sayı 262, s. 15.

⁷¹ Mahmut T. Öngören, "TRT Savaşımı", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1977, s.9.

⁷² İsmail Cem, *TRT'de 500 Gün Bir Dönem Türkiye'sinin Hikâyesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 60.

⁷³ Çankaya, *a.g.e.*, s.133. Ayrıca bkz: <https://www.trtizle.com/trtarsiv/>; TV", *Hürriyet*, 20 Kasım 1977, s.10.

⁷⁴ "TV'de Bugün", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1974, s.7.; "Bayramda TRT", *Hürriyet*, 24 Aralık 1974, s.8.

⁷⁵ <https://www.trtizle.com/trtarsiv/>; Hülya Aksu, *Ülkemizde Televizyon Haberciliği ve Haber Programları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992, s.91-92. Bkz: Ayfer Tunç, *Bir Maniniz Yoksa Anneler Size Gelecek 70'li Yıllarda Hayatımız*, Can Yayınları, İstanbul, 2022, s.

1970'li yıllar boyunca, hem halk nezdinde büyük ilgi gören hem de propaganda içeriği taşıyan yayınların başında Ana Haber Programları geliyordu. Saat 19.00'da verilen "Haberler" veya "Hava Durumu ve Haberler" başlığı altında verilen anahaber bültenlerinin yanı sıra, gün içerisinde de "Kısa Haberler" başlığı altında kısaca siyasî ve sosyal gelişmeler halka aktarılıyordu.⁷⁶ Haberler ve güncel dair tartışma programları halkın ilgisini çekmiş, düzenli takip edilmeye başlanmıştı. Gerek *Ana Haber Bültenleri* gerekse de *Yaşadığımız Günler* (1972-1974), *İşte Hayat* (1974-1975), *Günler Geçerken* (1977-1978), *Çarşamba Gecesi* (1978-1979) gibi aktüel programlar büyük ilgi görmekteydi.⁷⁷

Televizyonun propaganda misyonunun daha görünür hale gelmesine, reklamların toplumsal etkisi de dolaylı bir katkı sundu. Şöyle ki 1972 yılından itibaren TRT'de reklam yayıncılığı dönemi başladı. Böylece TRT yoluyla ve ücret karşılığı reklam verme dönemi açılmış oldu. Türk toplumu televizyonla daha yeni tanışırken, ülke sanayii ve ticareti için TRT'nin ne denli etkili bir araç olduğu da anlaşılmaya başlandı.⁷⁸ Böylece, TV yoluyla halka sunulan markalar ve ürünlerin yanı sıra televizyon vasıtasıyla özendirilme ve prototipleşme de başlamış oldu. 1970'li yıllardaki reklamlar ve halkı özendirme etkisi, televizyonun siyaseten de bir araç olabileceği düşüncesini destekliyordu. Nitekim televizyonun dünyada da bir propaganda aracı olarak kullanılmasından sonra Türk siyaseti için de bunun benimsenmesi çok da uzun sürmeyecekti.

1975 yılı, haber merkezinin Ekim'deki seçim sonuçlarını sabaha kadar süren bir yayın programı ile halka aktarması açısından da bir ilk teşkil etti. TRT Haber Merkezi 12 Ekim'de yapılan senato üçte bir yenileme ve milletvekili ara seçimleri nedeniyle televizyonda sabaha kadar süren bir yayın programı gerçekleştirdi. Seçim sonuçları izleyiciye anında başarıyla iletildi. Söz konusu dönemde iletişim teknolojisinin yeterli ve bugünkü seviyede olmadığı da düşünülürse, seçimler hakkında kamuoyunu anında bilgilendirebilmek TRT'nin kazandığı önemli bir başarıydı. 1975 yılı TRT'nin kurumsallaşması adına önemli adımlar atıldı. Şöyle ki 1975 yılında TRT Türkiye dışındaki ilk bürosunu Kıbrıs'ta açtı.⁷⁹ Tüm bu adımlar, TRT'nin yayıncılık kalitesini arttırdığını ve giderek daha da kurumsallaştığını gösteriyordu.

8. Televizyonda Propaganda Dönemi: Seçim Konuşmalarının Televizyondan Verilmesi (1977-1979)

1977 yılında Türkiye'de genel seçimler yapıldı. Seçimin yapıldığı 5 Haziran'a günler kala televizyon seçimlere yönelik programlar, yayınlar ve propagandalara sahne oldu, fakat liderlerin seçim konuşmaları ve propaganda radyodan verildi. Yine de seçim sonuçlarının halka duyurulması televizyonda geniş bir yer buldu ve halk bu yayınlara büyük bir ilgi gösterdi.⁸⁰

1977 Seçimlerinden sonra MC Devrinin sona ermesi ve Ecevit Hükümetinin güvenoyu alması, TRT açısından büyük bir şans ve yenilenme dönemi olarak yorumlandı. Örneğin, Mahmut T. Öngören MC Dönemi'nin TRT açısından çalkantılı ve sıkıntılı bir süreç olduğunu, yeni hükümetle birlikte TRT için yeni umutların doğduğunu belirtmişti. Zamanla, TRT'nin "daha fazla akıl yoluna gireceği, daha objektif, daha sağlıklı ve aydınlatıcı yayınlar yapacağını" ileri sürüldü.⁸¹

5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinde liderlerin propaganda konuşmaları hala radyodan verilmeye devam etse de televizyon gerek seçim öncesinde gerekse de seçim sonrasında gündemi

⁷⁶ <https://www.trtizle.com/trtarsiv>; *Milliyet*, 31 Aralık 1977, s.10; *Milliyet*, 22 Kasım 1977, s.10;

⁷⁷ "TV'de Bugün", *Hürriyet*, 7 Kasım 1974, s.8; "TV'de Bugün", *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1974, s.5.

⁷⁸ <https://www.trtizle.com/trtarsiv>. Bkz: Mehmet Mete, *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara, 1999.

⁷⁹ Çankaya, *a.g.e.*, s.135-136.

⁸⁰ "Seçimler Tüm Yurtta Genellikle Sakin Geçti", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1977, s.1.; "CHP 220 Sandalyeyi Aştı", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1977, s.1.

⁸¹ Mahmut T. Öngören, "Yeni TRT'ye Doğru", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1978, s.10.

belirlemeye devam etti.⁸² Nitekim 1977 Seçimlerinden önce siyasilerin konuşmaları ve programları televizyonda yer bulurken, seçim gecesi de TRT'nin seçim sonuçlarını verdiği televizyon yayını tepki çekti ve kamuoyunda eleştirildi. Şöyle ki, TRT 5 Haziran Seçimlerini gerek Türkiye'de gerekse de yurtdışına verdiği yayınlarda sonuçları objektif bir şekilde aktarmamakla itham edildi.⁸³

1977 yılında TRT yönetimi, yanlı haber yapma ve yayınlarda politik bir amaca hizmet etme iddialarıyla sıklıkla gündeme geliyordu. Aslında *TRT'de özellikle televizyonda bir şeyler olduğunu bilmek için kâhin olmaya hatta gazete okumaya dahi gerek yoktu. Biraz hesap bilen dikkatli bir TV seyircisi durumun feciliğini yayınlardan izleyebilirdi.* TRT'nin yayın kalitesi ve yayın sayısının azalması da politik sebeplerle ilişkilendirildi. 1977 yılında TRT yayın süresini haftada 55 saatten 30 saate indirmişti. 30 saatlik yayının 8 saati haberler 11 saati dış kaynaklı filmler ve diziler oluşturuyordu. 10 saatlik süre ise TV'nin kendi içyapım programları için ayrılıyordu. TRT bu dönemde gerek yayın saatlerinin kısalması gerekse de yayın kalitesi açısından kamuoyunda çok ciddi eleştirildi. Hıncal Uluç'un da ifade ettiği gibi 1977 yılında TRT'nin siyasetle iç içe durumuna ve yayın kalitesine bakıldığında, "*TRT en kötü günlerini yaşıyordu.*"⁸⁴

1970'li yıllarda, hükümetler ve iktidarlar sürekli değişirken, TRT'ye yönelik tartışmalar hiç dinmedi. 1977 seçimlerin sonucunun TRT'yi nasıl etkileyeceği merak konusuydu. Şöyle ki Ecevit Hükümetinin güvenoyu alıp alamayacağı ve bunun TRT'yi nasıl etkileyeceği üzerinde değerlendirmeler yapılmaktaydı. Bu anlamda, CHP Hükümetine güvenoyu verilmesinin, Türkiye'nin ekonomisi, siyasal çıkarları ve televizyonculuğuna büyük bir katkı sunacağı iddia edilmekteydi.⁸⁵

1979 yılına kadar televizyonun politizasyonu gerçekleşmiş, bir propaganda aracı olarak işlevsellik kazanmıştı. Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında siyasi iktidar-TRT ilişkilerinin boyutlarından bu anlaşılıyordu. Fakat, televizyonun seçimlerde bir propaganda aracı olarak kullanılması resmen 1979 yılında gerçekleşti. Nitekim daha önce ağırlıklı olarak radyoda verilen seçim konuşmaları, 2 Ekim 1979 tarihinden itibaren resmi bir şekilde televizyondan verildi. 14 Ekim 1979 tarihinde yapılacak milletvekili ara seçimleri için TV, 2 Ekim'den başlayarak 13 Ekim'e kadar siyasî partilerin seçim konuşmalarını yayınladı. Sözcülerin konuşmaları arasında üçer dakikalık müzik yayınları verildi. Konuşmalar, 18.00 ile 20.00 arasında yirmişer dakika sürelerle ekrandan sunuldu.⁸⁶

Buradan da anlaşıldığı üzere, televizyon 1970'li yılların başından itibaren çoktan bir propaganda aracı haline gelmeye başlamıştı, fakat 1979 yılından itibaren televizyonda yayınlanan seçim konuşmalarıyla bu resmiyet kazanmış oldu. Böylece, televizyonun politizasyonu süreci yasal bir zeminde ilerleyecekti.

Sonuç

Görüldüğü üzere TRT'nin programları ve yayın politikası siyasî iktidarların görüşüyle paralel bir seyir izliyordu. Siyasî çalkantıların zirvede olduğu ve koalisyon hükümetleriyle geçen 1970'ler boyunca TRT, iktidar ortaklarının görüşüne göre sürekli değişen bir yapıda olmuş, programların ideolojisi sağ ve sol çizgide gidip gelmişti. 1970'ler boyunca her gelen iktidarın ilk iş olarak TRT'ye genel müdür ataması da bu bağlantıyı açıkça göstermişti. Öte yandan elbette ki

⁸² "5 Haziran 1977 Seçimlerinden Görüntüler", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1977, s.12.

⁸³ "TRT'nin Seçim Sonuçlarını Yan Tutar Biçimde Vermesi Tepki Yarattı", *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1977, s.7.

⁸⁴ Hıncal Uluç, "TRT En Kötü Günlerini Yaşıyor", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1977, s.10.

⁸⁵ Mahmut T. Öngören, "Ne Olacak", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1977, s.10.

⁸⁶ "Seçim Konuşmaları", *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1979, s.12.; "Televizyon", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1979, s.9; Televizyon", *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1979, s.9; Televizyon", *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1979, s.9; Televizyon", *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1979, s.9; Televizyon", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1979, s.9; *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1979, s.9;

demokratik bir rejimin tek göstergesi ülke televizyonunun yayın politikası olamazdı. Üstelik 1971 Muhtırası ve TRT'nin kaldırıldığı da düşünürlerse, TRT yalnızca dönemin siyasî çalkantılarının bir aynası gibi görev yapmıştı.

1970'lerin konjonktürel unsurları ölçeğinde, TRT'nin bir propaganda aracı olarak görev yapması oldukça doğaldı. Türkiye'nin millî meselesi olan Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında yapılan yayınların ise TRT'yi hem ileri taşıdığı hem de bu kurumun ne denli etkili bir propaganda aracı olduğunu ortaya koyduğu anlaşılmıştı. Yine partilerin propagandaları, seçimler ve 1970'lerin diğer siyasî olayları ölçeğinde televizyonun propaganda aracı olarak öneminin her geçen gün daha da görünür hale geldiği ve bunun TRT üzerinden okunabildiğini iddia etmek mümkündür. Nitekim önce CHP daha sonra Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin ideolojisi doğrultusunda şekillenen programlar, geniş kitleleri sirayet etmiş; TRT'nin tek kanal olması da bunda önemli bir rol üstlenmişti.

Her ne kadar 1979 yılı, seçim propagandalarının resmi olarak televizyondan verildiği yıl olsa da televizyonun bir propaganda aracı olarak işlevinin, daha 1971 Muhtırası'ndan önce anlaşıldığı ortadadır. Nitekim gerek 1971 Muhtırasının kadroları gerekse de 1973 yılından itibaren seçilen meşru iktidarlar, TRT üzerinde bir denetime sahip olmak istemiş, yayınlar siyasî iktidara göre sürekli değişiklik göstermişti. Başka bir deyişle, TRT her ne kadar 1970'ler boyunca birçok siyasî baskıya maruz kalsa da Kıbrıs Barış Harekâtı ile kamuoyunu ve kitleleri ikna etmedeki rolü anlaşılmıştı. Bu bakımdan, televizyon seçim konuşmalarında 1979 yılından itibaren resmen kullanılmış olsa da 1970'li yıllardaki tüm bu dinamiklerin, televizyonun propaganda misyonuna altyapı oluşturduğu ileri sürülebilir.

Bu noktada, 1970'li yıllardaki gelişmelerin TRT'nin siyasî propaganda aracına dönüşmesine doğrudan hizmet ettiği iddia edilebilir. Yine meşru iktidara ve TRT'ye olan bu müdahaleler olmasaydı TRT'nin daha objektif bir çizgide yayınlar yapabileceği ve daha demokratik koşullarda gelişebileceğini de iddia etmek mümkündür. Öte yandan, TRT'nin tüm siyasî baskılara ve yöneltilen tüm eleştirilere rağmen, 1970'li yıllar boyunca kurumsallaştığı ve yayıncılık anlamında sürekli geliştiği ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, 1970'li yıllardaki gelişmelerle birlikte TRT'nin propaganda misyonunun anlaşıldığı ve aynı zamanda TRT'nin bu misyonu etkili bir şekilde yerine getirdiği söylenebilir. Her ne kadar televizyonun propaganda amaçlı kullanılması yasal olarak 1979 yılından itibaren gerçekleşmişse de televizyonun propaganda misyonunun anlaşılmasının 1970'lere yayılan bir süreç olduğunu iddia etmek mümkündür. Zira televizyonun ne denli etkili bir araç olduğu 1970'ler boyunca kanıtlanmamış olsaydı, 1979 yılından itibaren bunun yasal bir dayanak bulması mümkün olamayabilirdi. Bu nedenle de televizyonun günümüze kadar ulaşan propaganda misyonunun anlaşılmasında ve bu amaçla etkili bir şekilde kullanılmasında 1970'li yılların önemli bir rolü olduğu ileri sürülebilir.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devler Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
TRT Arşivi

B. Süreli Yayınlar

Akşam
Barış
Cumhuriyet
Dünya
Hürriyet
Milliyet
Tercüman
Ulus
Vatan
Yeniden Millî Mücadele
Zafer

C. Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Beyannamesi
Cumhuriyetçi Güven Partisi 1973 Seçim Beyannamesi
Millî Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi
Milliyetçi Hareket Partisi 1973 Seçim Bildirgesi
Resmî Gazete
TBMM Tutanakları

D. Araştırma ve İncelemeler

AHMAD, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

AKSOY, M, *Tek Başına Orkestra: Mahmut Tali Öngören*, TİHV Yayınları, Ankara, 2002.

AKSU, Hülya, *Ülkemizde Televizyon Haberciliği ve Haber Programları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.

ARIKAN, Salahattin, *Bizim TRT*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1977.

AZİZ, Aysel, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:460, Ankara, t.y.

BEK, Güler, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

BİRAND, Mehmet Ali, *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, *Kıbrıs Belgeseli*, 1. Bölüm, 1989.

BULUT, Sedef, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

- CEM, İsmail, *Tarih Açısından 12 Mart*, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1993.
- _____, *TRT'de 500 Gün Bir Dönem Türkiye'sinin Hikâyesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.
- CURRAN, James; SEATON, Jean; *Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*, London: Routledge, 2003.
- ÇANKAYA, Özden, *TRT Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi 1927-2000*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.
- ÇİÇEK, Yıldız Öztürk, "TRT Kurumu Ankara Oran Yerleşkesinin Kurumun Değişen Mekânsal İhtiyaçlarını Karşılama Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme", *TRT Akademi*, Cilt 2, Sayı 3, Ocak 2017, s. 200, ss.198-223.
- DEVİRAN, Yusuf, *Siyasi İktidar-TRT İlişkinin Dünü*, Başlık Yayınları, İstanbul, 2011.
- ECEVİT, Bülent, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- EDİŞ, Enis, *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2018.
- EDWARD, Bernays, L., *Propaganda*, Horace Liveright, New York, 1928.
- EROĞLU, Hamza, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler*, ATO, Ankara, 1976.
- ERSİN, Nimet, *Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT'de Program Üretim Süreci*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.170-172; Çankaya, 2003.
- ESEN, Selim, *Olayların İçinden Bir TRT Tarihi Denemesi*, Kanguru Yayınları, Ankara, 2012.
- FIRAT, Melek, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- Gayde, Gözde, *Kıbrıs Sorununun Belgesellerdeki sunumu: Türkiye'de Üretilen Kıbrıs Belgeselleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Gevgili, Ali, *Türkiye'de 1971 Rejimi, Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçiş Aşaması*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- GÖNLÜBOL Mehmet; SAR Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.
- GÜLEN, Ahmet, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 65, Güz 2019, ss.119-157.
- HALE, William, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze*, Hil Yayın, İstanbul, 1996.
- Hangi Kıbrıs*, yönetmen: Rüstem Batum, 2004.
- İLASLAN, Süleyman, "Özerklik Mücadeleleri Bağlamında Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının İlk Dönemi 1968-1971", *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı 7, Temmuz 2014, ss. 227-257.

_____, “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu Üzerine Temel Tartışmalar: Kalkınma, Eğitim ve Milli Güvenlik”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 69, No. 3, 2014, ss. 481-510, s.483-484.

_____, *Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafında Mücadeleler 1960-1980*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

JOWETT; O’Donnel, *Propaganda and Persuasion*, Sage Puplications, USA, 2012.

KAYALI, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart 1971*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

KESER, Ulvi, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.

_____, *Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs Barış Harekâtı 1974*, Pulat Basımevi, Ankara, ty,
KOCABAŞOĞLU, Uygur; *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

KURT, Hakan, “Ordu Yerel Basınında Kıbrıs Barış Harekâtı”, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), Mart 2021, ss. 173-188.

MACİT, Burcu, Altuncuoğlu, Neslihan; “Bir Siyasi Propaganda Aracı: Radyo (1950-1960)”, *JSHSR*, 10 (96), 1266-1281.

METE, Mehmet, *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumı Üzerindeki Etkisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara, 1999.

ORAN, Baskı, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt I.

ÖZDEK, Refik, *Hedef TRT*, Ekonomik ve Sosyal Yayıncılık, Ankara, 1977.

ÖZGEN, Murat, *Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Yasal Çerçevesi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 17, 2003.

ÖZGÜR, Gönenç E., “İletişimin Tarihsel Süreci”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2007, Sayı: 28, s.98, ss. 87-102.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945- 1986)*, İstanbul, 1991.

UÇAROL, Rifat, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

ÜNLÜER, Oğuz; “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı Tarihine Analitik Bir Yaklaşım”, *Kurgu Dergisi*, S.17, 2000, ss.45-54, s. 47.

E. İnternet Erişim Adresleri

<https://www.trt.net.tr/kurumsal/kilometre-taslari>

<https://www.trtizle.com/trtarsiv>

<https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>

Summary

After television began to spread worldwide, it started to serve as a political instrument from the 1950s onward. In fact, a new era in television's function was inaugurated in 1952 when political party conventions were first televised in the United States. This marked a significant turning point where television emerged as a vital political force, leading to the initiation of television's cultural dominance. In Turkey, following the establishment of the Turkish Radio and Television Corporation (TRT) through Law No. 359 in 1964, efforts related to television broadcasting gained momentum. As a result of these endeavors, television broadcasting officially commenced in Turkey with TRT's experimental broadcast in Ankara on January 31, 1968. While television demonstrated its efficacy in various domains like education, entertainment, culture, and sports, its significant impact on the political arena was also recognized. Notably, television began to replace radio as the most important political propaganda tool of the 1950s.

Simultaneously, the first action of the group behind the 1971 Memorandum, which was the removal of TRT's autonomy, underscored the recognition of television's political power. Consequently, the political transformations and shifts of the 1970s were prominently reflected on television screens. This new invention, often referred to as the "visual radio," revealed the profound potential of television as a political force. The integration of television and politics as inseparable entities began with the Cyprus Peace Operation, which provided an opportunity for television to cement its connection with politics. Starting from August 2, 1974, TRT consistently covered news and documentaries about the Cyprus Peace Operation, ensuring that both Turkey and the world were informed about it. This highlighted television's role in broadcasting a nationally significant topic to the entire country and the world, thereby establishing its credibility.

Against the backdrop of the political milieu in the 1970s, another dimension was added to television's functions—propaganda. Although the propagandistic role of television had already been acknowledged and implemented globally, its effective integration in Turkey came to fruition during the 1970s. In parallel with this, in the 1970s, the television medium evolved into a platform for Süleyman Demirel and Bülent Ecevit to address the public and present their political propaganda almost nightly. With this newly acquired function, television's process of becoming intertwined with politics also commenced during the 1970s.

This paper aims to trace how television gradually replaced radio in the political landscape during the 1970s and, more specifically, how it was employed as a political propaganda tool. During this period, the relationship between politics and television acquired a new dimension, and television emerged as a new medium for propaganda after radio. The research delves into how television became a functional propaganda tool in the 1970s, how the relationship between TRT and political power was established during those years, how the 1971 Memorandum and subsequent changing governments influenced TRT, and how television was utilized as a propaganda tool in the 1970s elections while adhering to legal frameworks.

The study is based on a thorough examination of these documents and data to shed light on the intertwined relationship between TRT and political power during the 1970s. Additionally, as television emerged as a significant propaganda tool during this era, it also bore witness to the political ups and downs of the time, serving as a sort of litmus test. In this regard, this paper aims to examine the TRT-political power relations during the 1970s and interpret the era through the lens of television.

As evident, the programs and broadcasting policies of TRT were closely aligned with the perspectives of the ruling political powers. Throughout the politically tumultuous 1970s, characterized by coalition governments, TRT's structure constantly adapted to the views of the ruling partners, resulting in programs oscillating between right and left ideologies. The appointment of a new general director to TRT by every incoming government during the 1970s further emphasized this connection. However, it should be noted that the broadcast policies of a nation's television couldn't solely serve as the sole indicator of a democratic regime. Especially considering the backdrop of the 1971 Memorandum and the temporary dissolution of TRT, it becomes apparent that TRT merely functioned as a reflection of the era's political turbulence.

As conclusion, it could be argued that the 1970s directly contributed to TRT's transformation into a political propaganda tool. Had there been no interventions in legitimate governance and TRT, it might be asserted that TRT could have engaged in more objective broadcasts and developed under more democratic circumstances. On the other hand, despite facing political pressures and criticism, it's also plausible to contend that TRT institutionalized and underwent continuous development in terms of broadcasting throughout the 1970s.